

УДК 27-423.79

27-175

DOI: 10.46793/sabornost26.057M

ORCID ID: 0000-0002-3104-0975

Оригинални научни рад

Златко Матић*

Универзитет у Београду, Православни богословски факултет, Београд
Институт за систематско богословље

Contra spem in spem credidit:
хришћанска нада у цивилизацији незнања

Abstract: Рад разматра проблем губитка наде у савременој западној цивилизацији из перспективе савременог систематског богословља, полазећи од уверења да је нада суштинска хришћанска категорија која своје утемељење налази у Христовом васкрсењу и есхатолошком искуству Цркве. Истраживање најпре анализира античко разумевање наде (ἐλπίς), које је било условљено монистичком онтологијом, космичком нужношћу и рационалистичком проценом будућих догађаја. Насупрот томе, хришћанска вера доноси радикално ново схватање наде као слободног односа према Богу, заснованог на победи над смрћу и ишчекивању есхатолошког испуњења. Рад потом указује на постепену трансформацију овог схватања, кроз историјско померање тежишта са есхатолошке и еклисијалне наде ка индивидуализованим и моралистичким облицима религиозности. У завршном делу анализирају се духовне и културолошке карактеристике савременог друштва, које доводе до кризе наде, при чему се губитак наде доводи у непосредну везу са губитком вере и доминацијом инструменталне рационалности. Као могући одговор на цивилизацију незнања предлаже се повратак евхаристијском етосу Цркве, у којем се нада открива као *кинонија* и предукус будућег Царства Божјег.

Key words: нада, есхатологија, савремена цивилизација, рационализам, Црква, Евхаристија, савремено систематско богословље.

Увод

Током неколико последњих деценија западна цивилизација интензивно пролази кроз различите кризне појаве, које су, са своје стране, указале на ургентну потребу васпостављања категорије наде. Потрага за надом указује на чињеницу да је она претходно негде скрајнута, изгубљена или суштински дезавуисана. Још раније, пропаст философских, политичких, социолошких, етичких, али и религијских сигурности, које су бивале

* zmatic@bfspc.bg.ac.rs

праћене депресијама (како после Кенедијеве ере, тако и након пада Берлинског зида или бездушних транзиција које су уследиле), водиле су ка кризи наде, али се проблем особито открио у нашем веку.

Полазећи од става да је нада хришћанска богословска стварност, да ју је изнедрила Црква и предала свету, губитак или порицање наде, тиче се најдиректније богословља Цркве Христове и њеног сведочења свету. Намеће се питање: како је могуће да се тако нешто, као што је испаравање наде, десило? Покушаћемо да понудимо неке могуће одговоре на њега, анализирајући промене у разумевању и доживљају наде у самом хришћанству и, следствено, у цивилизацији коју је хришћанство створило. Након подсећања на антички појам *ἐλπίς* и значења које он обухвата, прелазимо на црквену наду и долазимо до нашег времена, које не жели да са надом има било какав однос. На крају указујемо на важност решавања проблема пастирског карактера: како повратити наду безнадежном човеку и друштву?

1. Нада у ужасу нужности код старих Грка

Монистичка старогрчка онтологија, која свет сагледава у његовом свагдашњем истоветном цикличном идентитету, одражава се и у својој не-историчности. Непостојање идеје прогреса изискује одрицање од било које страсти, па тако и од наде. Човек свој трагични живот, своју предестинирану порцију живота, проводи према судбини (*μοίρα*), фатуму (*τύχη*) или нужности (*ἀνάγκη*). Нада остаје тек пушта илузија која има за циљ да маскира трагичност бивствовања,¹ да привремено потисне страх од Судбине, односно од Ада, тог простора тоталног безнађа и нужности коначне смрти.

Појам наде (*ἐλπίς*) у античком свету стога, резервисан је тек за предвиђање и калкулацију будућих ствари на чврстој основи логичких претпоставки. Будући да је категорија која се налази у оквирима футуролошке перспективе, нада може имати афирмативан аспект (поуздање, надање), али и негативну визију неизвесности и, особито, страха.² На основу чврсте и законске логичке анализе, на основу логичке нужности, дакле, постиже се нада тек као исправна претпоставка и коректна процена онога, што је сте и остаје искључиво у границама космичког поретка. Напуштање тих граница највећи је грех (пре-ступ, *ὑβρις*). Једноставно говорећи, нада је у потпуности условљена разумом. Све остало су испразна надања, недостојна

¹ Уп. Зизијулс, 1998, стр. 17–19. Све старогрчке трагедије, као огроман део старогрчке књижевности уопште, настају као (узалудна, али неопходна) борба против судбине, *fatum*-а и нужности.

² Изразито код Платона. На пример у Закони 1, 644c-d (Burnet, 1907, стр. 49). Свака људска особа има два немудра саветника, задовољство и бол. „Осим тога, има и предвиђања будућности и то две врсте — заједнички назив за обе врсте је *ἐλπίς* (очекивање, предвиђање), посебан назив за предвиђање бола је страх, а за предвиђање његове супротности поверење”.

правог философа.³ Зато је истински мудрац, закључује Сенека, онај је који „зна да живи без наде и без страха”,⁴ јер *зна* која му је судбина намењена.

Тако, тек крајње условно идентификована нада, утврђена у рационалистичком епистемолошком регистру, обележава предхришћанску мисао.

2. Хришћанска нада

Блага вест хришћанства састоји се у објави ослобођења од смрти, као апсолутног детерминизма и фатализма. Посебан ехо она је имала у ушима Грка.⁵ Пасхално богослужење је на том трагу, када вишеструко подвлачи како је Христос својим васкрсењем управо ад разорио, да је моћнога свезао, да је скришио вечне *надврайнице*, које су држале поробљеним све људе без разлике. Претпостављамо да се оци ране Цркве, особито апологете, боре баш против старогрчких онтолошких претпоставки о којима смо говорили. Светоотачким речником, Васкрсли је укинуо „нужност судбине”.⁶ Од тада се хришћани својим бићем разликују од оних „који немају наде” (1 Сол 4, 13 или Еф 2, 11–12), тако да је нада у живот вечни „заправо разлог због којег смо хришћани”.⁷

Хришћанска нада, на траговима старозаветне Цркве и њеног Писма, задобија сасвим нове димензије, повезане са линеарним и прогресивним схватањем времена и света. Нада није балансирање између могућег и немогућег, него питање присуства или одсуства жељно очекиване реалности, коју нам је Љубљени обећао. Штавише, Љубљени постаје персонификована Нада и тиме испуњење свих надања. Будућност, као остварење наде, постаје мерило садашњости, његова истина. Тако нада није више рационални акт уподобљавања космичким нужностима, већ постаје дело слободне вере, сусрет слободних личности. Отац те вере, Авраам, заиста је први „поверовао надајући се, мимо сваке наде” (Рим 4, 18). Ова нераскидива повезаност вере и наде, постаје хришћанска одредница по преимућству: када *вером* у благодати стојимо, *надом* се хвалимо (уп. Рим 5, 1–2).⁸ Христова победа

³ Посебно су детињаста надања у индивидуалну бесмртност. Ад је финална потврда нужности и безнадежности. Нада у преживљавање односи се само на опстајање сећања на покојника код живих.

⁴ Сенека, *De constantia sapientis*, 9, 2 (Reynolds, 1977, стр. 28): haec effugit sapiens, qui nescit nec in spem nec in metum vivere.

⁵ Позната је реакција Атијана, приликом беседе апостола Павла на Ареопагу, Дап 17, 32: „А кад чуше за васкрсење мртвих, једни се ругаху а други рекоше: Да те чујемо опет о томе”.

⁶ Ова помало плеонастична синтагма припада Јустину Мученику. Јустин, *Друја айолоија*, 7, 4 (Munier, 2006, стр. 336): „Стоици држе како се све одвија према одређењу судбине (καθ' ἐμάρμενῃν ἀνάγκην πάντα γίνεσθαι)”.

⁷ Августин, *О држави Божјој* 6, 9, 5 (Dombart, 1955, стр. 181).

⁸ Климент Александријски пише да је нада „уистину крв вере”. *Πεγαῖοι*, 1, 38, 3 (Marrou, 1960, стр. 108).

над смрћу, том нужношћу свих нужности, допушта да нада не носи више печат калкулаторске процене, већ задобија знак сотириолошке извесности („поуздано сидро душе”, Јевр 6, 19 или „кацига спасења”, 1Сол 5, 8).⁹

Христоцентрична концепција наде у бесмртност, настала њеним смештањем у личност Исуса Христа, бива испуњена својом есхатолошком димензијом. Блажену наду и финалну објаву онога што већ јесу, хришћани још увек стрпљиво *ишчекују*. Активно очекивање будућих добара којима се надају, подсећа их на разлику будућег стања (*in re*, речима Августина), у односу на садашње (*in spe*). Нада тако постаје ипостас, *конкретан начин постојања* црквених људи, а не једна од њихових врлина. Са терена античке психологије, феномена религиологије и философске футурологије, хришћанска нада прелази у поље тројичне онтологије и есхатологије. Пројава тог *modus vivendi* постаје мучеништво: „У нади радосни, у невољама трпељиви” (Рим 12, 12), опет у озрачју будуће светлости, славе и радости Горњег Јерусалима.

Међутим, врло рано (а засигурно од IV–V века) уочавају се промене у регистру теолошког разумевања наде. Померање онтолошког епицентра са есхатона на историју и са *сонтинио-сотириологије* на индивидуалну праксу задобијања благодати, одразило се и на богословље наде. Нада призива или призивања у Цркву (Еф 1, 18), дубоко киновнијског (Други/други је нада), еклисијалног¹⁰ и универзалног карактера, постаје нада индивидуалног покајања и себељубивог партикуларизма. Нада постаје материјална и историјска, земљана и наплатива. Од црквеног начина постојања постаје реалност етичког става појединца, крепост од чијег држања зависи награда или казна јединке. Уместо Христа, који као Црква, јесте Нада рода изабраног, почиње сваки хришћанин за себе, индивидуално и прорачунато да практикује „своју” наду. Исто се дешава и са вером. Она постаје саглашавање сваког појединачног ума са догматским изразима вероисповедања.¹¹ Паралелно се прати још један ток, неодржив са новозаветне тачке гледишта: вера и нада се раздвајају. Прва полако постаје самодовољно теоретисање, а друга врлина практичног живота.

До нашег века, овај процес је већ метастазирао. Суштина проблема савремене цивилизације се назире. Покушаћемо да га апострофирамо.

⁹ О сигурности и извесности наде највише ће касније говорити Свети Јован Златоусти и Августин.

¹⁰ Призивање (κλήσις) је повезано са надом, а истовремено та именица потиче од истог глагола (καλέω) којим се назива и сама Црква.

¹¹ Ово ће се од Реформације већ врло пластично читовати.

3. Цивилизација безнађа

Италијански теолог Ињацио Сана врло ефектно оцртава координате наше, постмодернистичке духовности у трима осама: етика лутања, дилатација жеље и губитак наде.¹² Скицираћемо их.

Први стуб указује на неутемељеност човека, дезинтегрисану (не више ни анонимну) јединку, на помањкање чврстог тла, утврђене истине, на бесциљно лутање у хипотезама пост-истинског бездана, који простор чини виртуелним. Друга координата савременог света (дилатација жеље) сродна је са савременим конзумеризмом и са култом жеље. Након банализације духовних вредности, преко њихове популаризације и реификације (метаморфоза субјекта и објекта) у неконтролисаном процесу рекламократије, достигнута је комерцијализација свих вредности. На врх површности избија материјална жеља појединца, као неприкосновена снага нашег времена.

Трећа оса нашег доба, губитак наде, која нас посебно интересује, „подупире” прва два, тако да сва три висе над провалијом која подсећа на антички ад. Бесциљна луталица, у својој неиспуњеној жељи, губи поверење у велике приче и идеологије и бива потпуно ођузет безнадежношћу. Наду, некада најдубљу димензију свога бића, човек нашег доба напушта. Након што је одбацио прошлост (предање или традицију), тј. своје корене, а изгубио будућност (наду), тј. своје плодове, остаје у временском вакууму и просторном и духовном глибу. У тој „сравњености са трајном садашњошћу”,¹³ нема места за наду. Компресована вечност уклапа се у један квалитетан, иако пролазан, довољно дуг, појединачни живот. Све је савршено упаковано, логички заокружено. Шта је у позадини овог развоја мисли и духа на Западу?

Пољски филозоф, Хенрик Сколимовски (1930–2018), оштри критичар западног света, проблем види у западној философији, која је на највиши пиједестал уздигла разум, истину и рационалност, потирући мистику и духовност. „Постали смо крути, рационални људи”,¹⁴ који су створили свој свет „хладних чињеница, клиничке објективности и научног разума”.¹⁵ Онтолошка подлога овом приступу је есенцијализам, тврди овај оксфордски професор. Есенцијалистичка философија не увиђа да је „рационалност постала изузетно разорно оружје”, особито у споју са науком. Значај научних објашњења повезан је са редукацијом „сфере традиционалних вредности”.¹⁶ Тако постаје јасан и потпуно прихватљив закључак који даје Чарлс Тејлор: „Свест о моћи, и у мери у којој је ова моћ повезана са

¹² Sanna, 2005, стр. 401–424. Ширу анализу дајемо у: Матић, 2021, стр. 27–39.

¹³ Bauman, 2009, стр. 16.

¹⁴ Skolimovski, 2007, стр. 5.

¹⁵ Исти, 1977, стр. 58.

¹⁶ Исти, стр. 51.

разумом и науком, свест о великом напретку у сазнавању и разумевању, распршиле су се”.¹⁷ Како се ове критике тичу концепта наде? Како одговорити на ове дубоке проблеме?

4. Пастирски изазови

Познати светски економиста и нобеловац, Пол Кругман, објавио је 9. децембра 2024. године последњу своју колумну за *New York Times*, под насловом „Трагање за надом у доба огорчености”.¹⁸ Аутор правилно примећује да је некадашњи оптимизам западног света замењен „бесом и озлојеђеношћу”. Будући да је текст једна социо-политичка визија интонирана у економском кључу, Кругман на питање зашто је оптимизам испарио, одговара једноставно: дошло је до неповратног колапса поверења у политичке или банкарске елите. Свет балансира између плутократа и какистократа. Први су, напokon, схватили „да сав новац овог света не може да им купи љубав”. Другима, чије време управо долази, треба пружити отпор, чиме се налази пут „назад у бољи свет”.

Остављајући по страни последњу Кругманову тврдњу, према којој он изгледа да и даље верује у повратак *назад* у врли, стари свет, осмелимо се да његове кључне ставове преведемо на теолошки језик. Оптимизам је, понављамо, испарио због колапса поверења. Богословске категорије које се овде наслућују су нада и вера, наспрам или уместо оптимизма и поверења. Тако, без насиља над текстом, јер нам наслов колумне то допушта, долазимо до става: *нада је испарила због колапса вере*. Оптимизму и поверењу, као и свим другим људским емоцијама, и јесте својствено изненадно појављивање и још брже ишчезнуће, променљивост и флуидност. Али зашто се исто догађа и са надом и вером?

Социолошка и теолошка анализа наде у савременој цивилизацији (3. одељак), у великој мери се поклапа са Кругмановом колумном. Нада, заправо, заиста пада са вером. Сурогат вере данас је, заправо, етос лутања без тла истине, наспрам љубави стоји пожуда или незасита жеља за конзумирањем других, а нада чак ни нема маску, јер је нема.¹⁹ Ако је вера ипостас наде (уп. Јевр 11, 1), онда је *љубиљак вере* савремене цивилизације примарни и кључни разлог нестајања наде са њених хоризоната. Ту се негде наслућује одговорност, али и призив хришћана. Вера је, наиме, на самрти, јер није слободна, већ је поробљена инструменталним разумом, тим крајеугаоним каменом овога света. Нема вере ако се не може винути изван окова суве рационалности, ако не може напустити љуштуру геометријске логике и хладних универзитетских зидина и вратити се у Цркве

¹⁷ Tejlor, 2011, стр. 302.

¹⁸ Krugman, 2024.

¹⁹ Матић, 2021, стр. 31.

које богослуже, верно певају и славе своју наду. Нема вере, ако нема чуда, ако *ratio* поништава све што не може собом обухватити, а хришћани то аминuju. Како ће нада добити право грађанства, ако је враћена грчком цикличном онтичком монизму, који не допушта радикалну новост? Чему се надати, ако нема вере да ће осванути Незалазни Дан Царства Христовог?

Који је хришћански пут, онда? Као и увек, аврамовски. Да у (црквеној) нади, против сваке (аритметичке) наде поверују и *йосведоче* наду, да баш као Аврам „не посумњају, него ојачају у вери и дају славу Богу” (Рим 4, 20). Пут је у напуштању калкулације и процене (не)исплативости надања у супер-брзом свету, а то је могуће једино жртвовањем свога Исака. А љубљени син човека нашег века дефинитивно је он сâм, његово Ја, смештено у „посебно складиште звано мозак” (Сколимовски). Та окренутост себи не дозвољава да се јави ни трачак наде, јер нада је увек други, жудња за личним сусретом са њим, нада је увек изван оклопљеног ега, па је стога „капија љубави”.²⁰ Отуда наведене Павлове речи врхуне у давању славе Богу, у литургијском чину наде који је незамислив без других, без браће и сестара, без љубави, јер „моћ љубави је у нади”.²¹ Може ли се савремени човек одрећи своје слободом плаћене сигурности и препустити се другоме, да би са њим са-путнички (син-одално) тражио Бога и вратио наду?²² Можда би и могао, ако би имао сведоке таквог етоса, колико појединачне пророке наде, толико и читаве црквене заједнице, критичке инстанце, *sacramentum*-е есхатона, ненаметљиво присутне оазе бесмртности. У њима је могуће родити се за живот, али се то дешава једино вером у баптистеријуму — тој колевци *наде* — из кога се улази у Цркву, евхаристијску заједницу тројичне љубави.

Закључак

„Јер си ти, Господе, помоћ беспомоћнима, нада безнадежнима...”
(Литургија Светог Василија Великог, *intercessio*)

Човек савремене цивилизације покушао је да, заједно са вером, и наду „уразуми”, логички сведе на геометријски доказиву реалност, смести у космички или морални кодекс. Отупео јој је жалац немогућег, чудесног, разуму неподобног, неухватљивог, али и ритуалног. Нада тако губи слободу

²⁰ Јован Лествичник, *Лесѡвица*, 30 (Migne, 1864, стр. 1160А).

²¹ *Исѡо*.

²² О апсолутном љубавном односу према људима, али и приоритетној нади на Бога, директно говори Свети Максим Исповедник: „Сваког човека треба да волимо из све душе, но наду треба да полагамо једино на Бога и да му служимо свом својом снагом”. *Главе о љубави*, IV стотина, 95 (Regon, 2008, стр. 173). Слично и у I стотина, 52 (*Исѡо*, стр. 79), где Максим напуштање (манастирске) заједнице изједначава са помањкањем „поузданог надања у Бога”. У оба цитата налазимо непрекидно држање заједно наде, љубави (као заједнице) и служења. Ово је стабилан светоотачки став, који је, видимо, макар код појединих отаца Цркве, опстао све до VII века.

да буде рацију неухватљива, да буде некоректна, оштра, да реже и потреса, да критикује, изазива и извлачи из опне сваке врсте егоизма, да буде сакраментална. Рационализована (поново јелинизована), нада престаје да буде то, испарава у механицистичкој нужности. Постаје наметљиво обавезујућа, тиме тако обична, редовна и безлична, па је човек нашег времена не уочава и, на крају, одустаје од ње. Евентуалну помисао на њу, заправо, наш савременик још држе одбацује, јер је нада плод стрпљења и дуготрпељивости, њему мрских 'постојаних' категорија, избачених из 'културе пролазног'. Знајући да је хришћанска нада, тај залог будућих блага, само у слободи од смрти, те да су све остале наде, заправо, лажне, свако удаљавање од вере у Победиоца смрти, значи напуштање наде. Савремени свет живи у времену безверја и зато тај *наш* свет прогресивно постаје парализована цивилизација незнања и очаја.

Хришћански призив састоји се у објави слободне, месијанске и апсурдне, а не идеолошке, прагматичне, „научне” и прорачунате наде. Хришћани данашњице треба да напусте своју позицију комфороног смештања „у расцепу богочовечанства”,²³ не да прихватају, него да преображавају тоталитаризам чврстог цифарског света,²⁴ и да *собом* смело и неосуђено сведоче луду љубав Божју, која се надом предокуша. Да сведоче свеопште васкрсење у Христу, кога заједно, евхаристијски, једним устима и једним срцем призивају да дође, јер Он је једина нада за живот света, истинска „нада безнадежнима”. То је, пак, могуће, само ако весницима наде *вера Цркве* (есхатолошко-евхаристијске заједнице) буде потврда ствари будућих, невидљивих, неисплативих и *нелојичних* у овоме веку.

Подстицај на то може се наћи у отачком ставу, којим закључујемо наше истраживање: „Где нема вере, нема ни наде, јер је вера *основа* наде, а нада *слава* вере. Јасно је да вера и нада имају једну јединствену и нераздвојну природу, тако да, ако било које понестане у човеку, обе умиру”.²⁵

²³ Израз руског теолога Павла Евдокимова.

²⁴ Цифарски свет безличних индивидуа је база диктаторских режима, по правилу друштава без икакве наде. „Таблица множења је мудрија и апсолутнија од древног Бога: она никада — схватате ли: никада не греша. И ништа срећније не постоји од цифара, које живе по складним, вечитим законима таблице множења. Ни колебања, ни заблуда”. Zamjatin, 2017, стр. 60.

²⁵ Зенон из Вероне, *Омилије*, 1, 36, 1–2 (Löfstedt, 1971, стр. 92–93).

Литература

- Bauman, Z. (2009). *Fluidni život*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Burnet, I. (yp.) (1907). *Platonis Opera, Tomus V, Tetralogiam IX Definitones et Spuria Continens*. Oxonii: E Typographeo Clarendiano.
- Dombart, B. (yp.) (1955). *Augustinus, De civitate Dei — Libri I–X*. Corpus Christianorum Series Latina 47. Turnhout: Brepols.
- Zamjatin, J. (2017). *Mi*. Beograd–Podgorica: Kosmos izdavaštvo – Nova knjiga.
- Зизијулас, Ј. (1998). *Ог маске до личности*. Београд: Хришћанска мисао.
- Krugman, P. (2024). My Last Column: Finding Hope in an Age of Resentment. Преузето 21. 05. 2026. са <https://www.nytimes.com/2024/12/09/opinion/elites-euro-social-media.html>.
- Löfstedt, B. (yp.) (1971). *Zeno Veronensis, Tractatus*. Corpus Christianorum Series Latina 22. Turnhout: Brepols.
- Marrou, H. I. (yp.) (1960). *Clément D’Alexandrie, Le Pédagogue, livre I*. Sources Chrésiennes 29. Paris: Les Editions du Cerf.
- Матић, З. (2021). *Они од Пуџа — Предлој сајуџничке (син-одалне) екисиологије*. Пожаревац: Одбор за просвету и културу Епархије пожаревачко-браничевске.
- Migne, J. P. (yp.) (1864). *Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca*. Paris.
- Munier, C. (yp.) (2006). *Justin, Apologie pour les Chrétiens — introduction, texte critique, traduction et notes*. Sources Chrésiennes 507. Paris: Les Editions du Cerf.
- Pegon, J. (yp.) (2008). *Maxime le Confesseur, Centuries sur la Charité*. Sources Chrésiennes 70. Paris: Les Editions du Cerf.
- Reynolds, L. D. (yp.) (1977). *L. Annaei Senecae Dialogorum Libri Duodecim*. Oxonii: E Typographeo Clarendoniano.
- Sanna, I. (2005). Il vescovo di fronte alle sfide della postmodernità. У А. Montan (yp.), *Vescovi. Servitori del Vangelo per la speranza del mondo* (стр. 401–424). Roma: Lateran University Press.
- Skolimovski, H. (1977). Znanje i vrednosti. *Kultura*, 38, 51–65.
- Skolimovski, H. (2007). О лепоти и неопходности философије. *Zenit*, 2, 5, 4–10.
- Tejlor, Č. (2011). *Doba sekularizacije*. Beograd: Službeni glasnik.

Zlatko Matic

University of Belgrade, Faculty of Orthodox Theology, Belgrade
Institute for Systematic Theology

Contra spem in spem credidit:
Christian Hope in the Civilization of Despair

This paper examines the problem of the loss of hope in contemporary Western civilization from the perspective of contemporary systematic theology, proceeding from the conviction that hope is an essential Christian category grounded in the Resurrection of Christ and the eschatological experience of the Church. The study begins with an analysis of the ancient understanding of hope (ἐλπίς), which was shaped by monistic ontology, cosmic necessity, and the rational assessment of future events. In contrast, the Christian faith introduces a radically new conception of hope as a free relationship with God, founded upon the victory over death and the expectation of eschatological fulfillment. The paper further traces the gradual transformation of this understanding through a historical shift from eschatological and ecclesial hope toward individualized and moralistic forms of religiosity. In its final section, the study analyzes the spiritual and cultural characteristics of contemporary society that contribute to the crisis of hope, arguing that the loss of hope is closely connected with the loss of faith and the dominance of instrumental rationality. As a possible response to the civilization of despair, the paper proposes a return to the Eucharistic ethos of the Church, in which hope is revealed as *koinonia* and as a foretaste of the coming Kingdom of God.

Key words: hope, eschatology, contemporary civilization, rationalism, Church, Eucharist, contemporary systematic theology.

Датум пријема чланка: 25. 05. 2026.

Датум прихватања чланка за објављивање: 08. 06. 2026.